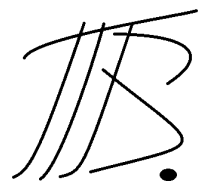

Міністерство освіти і науки України
Український католицький університет
Факультет суспільних наук

Кафедра соціології

Дипломна робота на тему:
Радикалізація учасників правих суспільно-політичних рухів в Україні

Виконав студент 4 курсу
бакалаврату за спеціальністю
“Соціологія”, групи ССО-18Б
Фединяк Тарас Володимирович

Науковий керівник
доцент кафедри соціології
Зайцева-Чіпак Наталія Олександрівна

Львів-2022

Зміст

<i>Вступ</i>	3
<i>Розділ I Суспільно-політичні рухи</i>	5
1.1 Суспільно-політичний рух — характеристика поняття та причини виникнення соціальних рухів.....	5
1.2 Культура суспільно-політичних рухів.....	8
1.3 Особливості й ознаки правих суспільно-політичних рухів.....	11
Висновки з розділу I.....	13
<i>Розділ II Причини та процес радикалізації</i>	14
2.1 Причини радикалізації.....	14
2.2 Процес радикалізації.....	17
2.2.1 Модель Фатхалі М. Могаддама.....	18
2.2.2 Модель Бертяна Доосьє.....	20
2.3 Правий радикалізм в Україні	23
Висновки з розділу II.....	26
<i>Розділ III. Радикалізація та націоналізм. Досвід респондентів</i>	27
3.1 Методологічна частина.....	27
3.2 Емпірична частина.....	28
3.3 Висновки з розділу III.....	35
<i>Висновки</i>	36
Список джерел та використаної літератури.....	40

Вступ

Актуальність теми

Протягом другої половини двадцятого та початку двадцять першого століття суспільно-політичні рухи почали особливо активно розвиватись на території Європи та України. Вони переслідують різні цілі — встановлення світового миру, вирішення глобальних екологічних проблем, повалення диктатури і т.д. Щоб зрозуміти процеси, які відбуваються всередині суспільно-політичних рухів, варто дослідити що вони собою являють, яким чином утворюються і функціонують.

Радикальні праві суспільно-політичні рухи та організації в Україні становлять проблему, оскільки часто несуть загрозу для іншого населення (зокрема представників ЛГБТ-спільноти, ромської общини, тощо). Причини радикалізації та приєднання до правих рухів та організацій є малодослідженими в Україні, а тому потребують глибшого аналізу. Дискусії довкола правого радикалізму часто є політизованими, тому існує потреба в більш детальному осмисленні цього питання. В даній роботі я зосереджу свою увагу на дослідженні найбільших організацій та угруповань, які діють по всій території України, а не є локальними.

Мета дослідження

Охарактеризувати причини, які призводять до радикалізації індивідів та участі у правих суспільно-політичних рухах.

Завдання дослідження

- 1) Систематизувати наукову літературу, яка вивчає поняття суспільно-політичних рухів та пояснює причини їх виникнення;
- 2) Систематизувати наявну літературу, яка описує процес радикалізації індивіда;

- 3) Проаналізувати та охарактеризувати правий радикалізм в Україні;
- 4) Встановити, якими можуть бути фактори, що сприяють радикалізації суспільно-політичних рухів на груповому рівні та учасників цих рухів на індивідуальному рівні;
- 5) Висунути гіпотези, про можливі причини радикалізації індивідів;
- 6) Провести три глибинні інтерв'ю з членами правих радикальних суспільно-політичних рухів та проаналізувати їх
- 7) Проаналізувати 5 медійних інтерв'ю з членами правих організацій
- 8) На підставі аналізу глибинних інтерв'ю спростувати або підтвердити висунуті гіпотези.

Об'єкт дослідження:

- за критерієм носія проблеми: члени правих суспільно-політичних рухів
- за критерієм загальної проблеми: процес радикалізації учасників суспільно-політичних рухів

Предмет дослідження:

Чинники радикалізації учасників правих суспільно-політичних рухів в Україні.

Структура курсової роботи: Курсова робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку джерел та наукової літератури, який налічує 22 позиції. Обсяг роботи – 38 сторінок основного тексту.

Розділ I Суспільно-політичні рухи

1.1 Суспільно-політичний рух — характеристика поняття та причини виникнення соціальних рухів

Щоб правильно зрозуміти чим саме є радикалізм суспільно-політичних рухів, потрібно у першу чергу охарактеризувати що таке суспільно-політичний рух.

У навчальному посібнику Івана Гомзи “Суспільно-політичні рухи” автор наводить визначення: “Перше базове запитання: що таке суспільно-політичний рух? Просте і лаконічне визначення поняття розглядає його як групу людей, що прагне змін у колективній поведінці. Воно має два логічні блоки:

- Зміни у колективній поведінці. Будь-який суспільно-політичний рух чогось прагне від решти суспільства. (...) Діяльність суспільно-політичного руху завжди спрямована назовні. (...)
- Група людей. Це означає, що суб’єктом дії завжди виступає певний колектив. Важливість цього елементу визначається цілями діяльності: дія спрямована на соціальну реальність... Соціальна реальність і суспільство зазвичай змінюються під впливом активності агломерацій індивідів, отож групам простіше виражати свої вимоги, і саме групи більш ефективно досягають поставлених цілей. Саме тому індивідуальні актори формують неформальні альянси, суспільно-політичні рухи, що дає їм змогу краще захищати свої інтереси.”[1, с.10-11]

Тобто суспільно-політичний рух — це група людей, які вимагають змін в суспільстві. Як стверджує Гомза, важливою є дія назовні, а не всередині цієї

групи. До прикладу, наукове товариство чи спілку поетів не можна вважати суспільно-політичним рухом, бо вони як організація нічого не прагнуть від решти суспільства. Натомість, феміністична організація FEMEN є прикладом такого руху, оскільки вони є групою людей, яка прагне рівних прав та можливостей для жінок та чоловіків.

Англійський соціолог Ентоні Гіденс наводить класифікацію суспільно-політичних рухів, відносно цілей, які вони прагнуть досягти.[9, с.588]

1. Трансформативні рухи (масштабні, радикальні, часто насильницькі)
2. Реформаторські (їхньою метою є зміна лише деяких аспектів суспільного життя)
3. Рухи спасіння (до таких можна зарахувати релігійні рухи, які хочуть спасти людей шляхом залучення їх у віру)
4. Альтернативні рухи (прагнуть змінити певні звички у поведінці людей, Гіденс як приклад наводить “анонімних алкоголіків”)

Впродовж свого існування суспільно-політичні рухи проходять низку етапів від становлення і до завершення, моменту, коли проблему вирішено і цілі руху є досягнутими. Польський політик та науковець Єжи Вятр виділив 4 стадії розвитку рухів:

- “1) передумова виникнення руху, коли існує невдоволення існуючим станом речей, і у людей з’являється потреба в діях, спрямованих на його зміну;
- 2) артикуляція вимог, коли відбувається об’єднання індивідуальних політичних прагнень і вичленення з них спільного, найістотнішого;
- 3) реалізація завдань суспільно-політичного руху;
- 4) припинення діяльності руху, коли проблема вирішена або ж її вирішення виявилась нездійсненним.

[10, с. 67]

Польський соціолог Пьотр Штомпка в своїй роботі “Соціологія: аналіз сучасного суспільства” формулює 7 причин виникнення суспільних рухів.[22, с.163-166] Першою причиною є урбанізація. Місто стало середовищем скупчення людей з однаковими соціальними статусами та частими контактами. Це зумовило появу спільних ідеологій та поглядів. Наступною причиною Штомпка виділяє індустріалізацію. Велике скупчення на заводах та фабриках людей з однаковими соціальними статусами, проблемами та невдоволеннями сприяло гуртуванню людей, задля вирішення спільних проблем. Третім фактором соціолог виділяє характер масової освіти. Велика концентрація студентів впливала виникненню різного роду братств, спілок, які зрештою переростали в соціальні рухи. Ще одним важливим фактором став розвиток сучасних технологій, який дозволив швидко обмінюватись інформацією та встановлювати потрібні контакти. Ці фактори призвели до великої конкуренції за робочі місця та інші види благ, тому зростала й кількість знедолених, які постійно формували вимоги та претензії. Зрештою, вони(знедолені) теж починали гуртуватись та формувати суспільні рухи. Зі зростанням міст та активізацією вище перерахованих процесів почали з’являтися активісти та агенти змін, котрі твердили про необхідність перемін в суспільстві. Сьомим фактором послугувало те, що влада країн починала набувати демократичного характеру, а демократія — це ідеальне середовище, для розвитку суспільного руху. Оскільки демократичний лад пропонує свободу слова, об’єднань, зборів і т.д., то виражати свої інтереси та невдоволення ставало дедалі легше та легше.

1.2 Культура суспільно-політичних рухів

Культура суспільно-політичного руху є його важливою складовою. Рух є продуктом культури і водночас одним з джерел її змін. Оскільки культура — це в певній мірі сукупність норм, правил і цінностей, які побутують в соціумі, то суспільно-політичний рух перебуває в постійному зв'язку з цими нормами, правилами і цінностями, оскільки як я писав вище — ціль руху чи організації направлена на певну зміну середовища. Це може бути зміна правил чи норм (наприклад, вимоги до парламенту заборонити використання тварин у циркових шоу) або ж зміна цінностей (наприклад, вимога перенесення святкування дня захисника Батьківщини з 23 лютого на 14 жовтня). Суспільно-політичний рух має певні передумови до виникнення — країна, період, економічна ситуація, і т.д., а тому він формується завдяки цим факторам, а отже він є продуктом культури. Рухи і організації не є схожими одна на одну, вони мають різні методи ведення своєї діяльності, різну ієрархію, різну мету і різні передумови, оскільки виникають в різних культурних контекстах. “Отже, суспільно-політичні рухи є водночас і продуктом своєї культури, і агентом її перетворень, тож їх можна визначити з погляду культурної антропології як колективну дію, котра задана культурними реаліями суспільства, а водночас прагне надати їм нових форм.”[1, с.87] У своїй роботі Гомза звертається до американського соціолога Джона Лофленда і його теорії про “контейнери” культури суспільно-політичних рухів. Лофленд стверджує, що більшість суспільно-політичних рухів є абсолютно різними, проте він виокремлює так звані культурні “контейнери”, за допомогою яких рухи можна порівнювати. “Його (Лофленда — прим. автора) теорія ґрунтується на ідеї, що суспільно-політичні рухи можуть відрізнятися за рівнем культури, яким вони

наділені, адже культура – це змінний показник, тож деякі рухи можуть мати її більше, а інші – менше.”[1, с.87]

У своїй теорії соціолог виділяє 6 наступних культурних “контейнерів”: цінності, артефакти, історії, приводи, соціальні ролі і норми поведінки.

Цінності — це мета, ідеали і норми, до яких, в процесі перетворення, рух прагне привести суспільство. “Цінності суспільно-політичного руху закладають базу його особливостей. Тут першочергову роль відіграє рівень відмінності цих цінностей від цінностей, які поділяє суспільство.”[1, с.88] Чим сильніше цінності і ідеали руху відрізняються від тих цінностей, які існують в суспільстві, тим активнішими будуть дії руху і тим радикальнішим буде сам рух. Також цінності є важливими для окреслення діяльності руху і відповідно його завдань.

Наступний контейнер — артефакти. Вони грають важливу роль, як і для зовнішнього спостерігача, так і для самого руху/організації. Для членів організації наприклад прапор чи логотип є відображенням часто мети та цілей руху — він працює нагадуванням про те, для чого і за що організація бореться. Артефакти роблять організацію унікальною, не схожою на інших, або ж навпаки створюють прив’язку до всесвітнього руху. Для зовнішнього спостерігача — це радше елемент розпізнавання. “Скажімо, якщо ви йдете по вулиці й бачите натовп молодиків у чорних шкірянках зі свастиками на плакатах, у вас не буде сумнівів, що перед вами – неонацисти...”[1, с.90] Як стверджує Гомза — лідерів рухів, натхненних ідейників чи харизматичних особистостей теж можна віднести до артефактів, якщо йдеться про всесвітньо відомих, або популярних а контексті певної країни людей. До прикладу постать Адольфа Гітлера або Володимира Леніна зразу наштовхує на думку про нацизм або комунізм.

Контейнер історії також займає важливе місце в творенні суспільно-політичного руху. Власне, завдяки цьому контейнеру твориться “легенда” організації. Історії можуть бути правдивими чи вигаданими — головна їхня суть — це гуртування прибічників руху та демонстрація зовнішнім глядачам історичної важливості цілей організації та причин її виникнення та існування.

Історичний контейнер напряду зв’язаний з контейнером приводів. Приводи — це місця, дати, події, які є особливо важливими для руху та мають певну символічну цінність. Автор як приклад наводить грецьких анархістів і дату сімнадцятого листопада, в яку вони особливо активні (17 листопада 1973 року відбулось повстання грецьких студентів, яке силовими методами зупинила влада. В той день було вбито близько 30 студентів). “Очевидно, що кількість таких символічних місць / приводів / дат, їхня відомість або невідомість рядовим учасникам, розуміння цього символізму зовнішніми спостерігачами можуть бути різними, а тому варіюватися від організації до організації та робити її образ більш чітким і опуклим.”[1, с.91]

Соціальні ролі теж становлять важливий контейнер. Кількість залучених спеціалістів в тій чи іншій галузі матиме різний вплив на оточення. Чим більше відомих та впливових людей залучено до руху, ти резонанснішим стає рух. Згрубша цей показник можна вимірювати кількісно. Додання до Революції гідності відомих українських політиків потягнуло за собою підтримку багатьох їхніх прихильників. Також, Гомза наводить наступний приклад двох майже ідентичних рухів — один з яких просто критикує владу, а інший підкріплює свою критику дослідженнями та графіками. Відповідно, вплив другого руху буде значно більшим, оскільки він має в своєму розпорядженні спеціалістів, які продукують ці дослідження.

Норми поведінки також дають змогу легше розпізнати та охарактеризувати рух. До прикладу, піднята рука з кулаком — символ люті, агресивного протесту, піднята рука з долонею — символ нацистського привітання, вказівний та середній пальці, що підняті буквою V, означають мир або перемогу. Норми поведінки легко дозволяють зовнішньому спостерігачу зрозуміти, що це за рух і які в нього наміри.

“Отже, культура суспільно-політичних рухів — це не лише важливий компонент їхньої діяльності та нематеріальний ресурс, який визначає вірогідність успіху окремих суспільно-політичних організацій (SMO), а й аналітичний інструмент, який уможлиблює порівняння різних суспільно-політичних рухів і організацій.”[1, с.92]

1.3 Особливості й ознаки правих суспільно-політичних рухів

Тепер я хочу дати характеристику правим суспільно-політичним радикальним рухам. Бернт Гагтвет — норвезький політолог та професор політичної науки в Осло у своїй статті “Right-Wing Extremism in Europe”[3] стверджує, що право радикальні рухи в сучасній Європі декількома ознаками схожі на фашистські рухи, які з’явилися в Італії та Німеччині у 1920х роках. Гагтвет стверджує, що праві екстремістські рухи не поділяють прагнення ліберальних свобод, та не визнають верховенства влади уряду та парламенту. Прихильники правого радикалізму відкидають права меншин та виступають проти політичного та культурного плюралізму. Праві рухи переважно є популістичними і критикують дії еліт. Популістичні організації та ідеології наполягають на необмеженому “праві простого народу”.

В основі правих суспільно-політичних рухів лежить нація, яку визначають як щось сакральне і те, що потрібно зберегти за будь-яку ціну,

тому дані рухи і є настільки націоналістичними. А також вони схильні поділяти нації на більш і менш вартісні, ставлячи свою націю у верхівці піраміди. Надзвичайно важливою є історія нації, оскільки вона завжди сприймається, як особлива і дає певну опору на державність і момент об'єднання. Дані групи є ексклюзивними, їхній патріотизм доволі часто переходить у расизм, а антагоністами і жертвами вербальних, політичних, а подекуди і фізичних атак стають іммігранти, євреї, люди з іншим кольором шкіри, гомосексуали та інші представники (чи навіть симпатики) ЛГБТ-спільноти та люди з обмеженими фізичними чи розумовими можливостями. Рухи правого спрямування поділяють так звані “традиційні” норми і цінності і тому вважають, що з “надміру прогресивним” розвитком суспільства приходить занепад нації, яку можна врятувати лише за допомогою суворого етнічного контролю та соціальної ієрархії та підпорядкування.

Ще одним важливим компонентом правого руху є насилля. Воно сприймається як обов'язкове і є необхідним способом дотримання порядку. Насилля розглядається як творчий і навіть очисний вчинок. Однак не всі організації правого крила є насильницькими. Велика кількість організацій, які керуються правою ідеологією є мирними, та не прибігають до радикальних методів. До прикладу, ГО “Спадщина”(якщо говорити про праві організації і рухи в Україні) більше фокусується на вихованні молоді на націоналістичних засадах. Сюди також можна віднести національну скаутську організацію “Пласт”, ідеологія якої доволі близька до правої, однак організація не є радикальною. Проте, насилля присутнє в радикальних організаціях таких як “С14”, “Гонор”, “Національний корпус”. Власне через насилля і проявляється крайня радикальність цих організацій.

Висновки з розділу I

Аналіз літератури показав, що суспільно-політичний рух має в своїй основі два ключові моменти — суспільну проблему та групу людей, яких ця проблема турбує і вони готові діяти, задля її вирішення. Суспільно-політичні рухи проходять через 4 етапи у своїй історії: виникнення руху, як реакція на проблему, висунення вимог, реалізація завдань руху та припинення існування руху.

Основними передумовами виникнення суспільно-політичних рухів є урбанізація, індустріалізація, масова освіта, розвиток сучасних технологій, поява активістів та розвиток демократії. Важливими у формуванні суспільно-політичних рухів є культурні контейнери : цінності, артефакти, історії, приводи, соціальні ролі і норми поведінки.

Особливостями правих радикальних рухів є невизнання влади уряду, парламенту. В основі ідеології лежить нація, тому такі рухи зневажають права нац. меншин та мігрантів. Також, вони відкрито зневажають ліві та ліберальні погляди, активно діють проти активістів лівого політичного крила. Вони виступають за традиційні цінності і прагнуть довести свою расову та етнічну вивищеність.

Розділ II Причини та процес радикалізації

2.1 Причини радикалізації

В цій частині я спробую проаналізувати, чому власне відбувається процес радикалізації з трьох точок зору: психологічної, соціологічної, політичної та історичної (останні дві розглядатимуться в комплексі). В

своєму аналізі я буду опиратись на статтю “Right-Wing Extremism in Europe” Бернта Гагтвета.

1. Психологічне пояснення

Гагтвет стверджує, що вперше спробував проаналізувати процес радикалізації Теодор Адорно у своєму дослідженні “Авторитарна особистість” (1950). “Адорно стверджував, що відмітною ознакою авторитарного типу особистості є «нездатність жити з амбівалентністю», схильність мислити у стереотипах та фіксованих категоріях; прихильність до брэнда опонентів і приписування ворогам виразних, незмінних характеристик і здібностей. Авторитарна особистість дотримується „тоталістичної” ідеології у сенсі непроникності до альтернативної інформації. Така людина систематично відфільтровує будь-який ускладнюючий "шум", який, здається, протиставляє його простому світогляду стереотипних акторів та підлих змов.”[3,с.242] Тобто, як стверджує Гагтвет — особи, яким притаманний авторитарний тип особистості, думають в простих поняттях і важко сприймають новизну. Їм притаманно мислити стереотипами і відповідно вони не готові приймати певні альтернативи на зміну старим звичаям і “традиційному” світогляду. Тобто прихильники авторитарних і тоталістичних режимів є консервативними по своїй природі. Тому люди з “авторитарною особистістю” , на думку Адорно є схильними до участі у правих радикальних рухах чи принаймні до симпатії до правих ідеологій.

2. Соціологічне пояснення

Щоб пояснити причини появи радикалізму з соціологічної точки зору Гагтвет спирається на поняття конкуренції. Він стверджує, що правий

радикалізм та расизм зароджуються переважно у нижчих економічних класах під час економічних криз та за умови зростання безробіття.

Український науковець Антон Шеховцов також зазначає, що умови економічної нестабільності є сприятливими для розвитку правих радикальних рухів. “Головною причиною виникнення сучасних праворадикальних партій в розвинених капіталістичних країнах вітчизняні дослідники вважали економічну кризу, а також розчарування в способах функціонування парламентської демократії.”[11, с.300]

Ще одним підтвердженням цього факту може слугувати робота Олександра Галкіна “Соціологія неофашизму”, в якій він говорить наступне: “Праві радикали експлуатують глибоке невдоволення пороками системи, її нездатністю вирішити назрілі суспільні проблеми. Тому їх «зоряний час» настає в той час, коли протиріччя панівної системи виступають назовні і криза приймає гострі форми.”[12, с.134]

Оскільки за таких умов спостерігається приплив мігрантів до країни, то якраз представники нижчих класів сприймають їх як конкурентів за своє дефіцитне робоче місце та певні соціальні ресурси. Також автор статті пише, що рівень освіти та доступність соціальної підтримки держави теж є важливими факторами для розуміння правого екстремізму. Зростання кількості праворадикалів у Європі протягом останніх років викликане великим припливом мігрантів — економічних та політичних. Також одним з пояснень може бути так званий “національний характер”, який формувався впродовж довгих років на основі історичних подій та політичних режимів.

“Інші автори стверджують, що правий екстремізм та расистське насильство процвітають у нижчих верствах суспільства під час економічної стагнації та зростання безробіття. Бідніші, економічно витримані верстви населення сприймають іноземні групи як небажаних суперників у конкуренції за

дефіцитні робочі місця та соціальні ресурси ... Рівень освіти суспільства та наявність соціальної підтримки також є важливими факторами аналізу правого екстремізму. Інші автори стверджують, що збільшення етнічного насильства в останні роки безпосередньо пов'язане зі збільшенням припливу в Європу іноземних груп меншин — як економічних мігрантів (Гастарбайтерн), так і шукачів притулку ... Багато авторів пояснюють правонаступництво та расистське насильство з точки зору культурних змінних, стверджуючи, що культурні групи по-різному налаштовані на політичне насильство. Вони стверджують, що високий рівень політичного насильства може бути віднесений до "національного характеру".” [3, с.243]

Таким чином, соціологічне пояснення наголошує радше на суспільних мережах, історичних обставинах та інших контекстах, ніж на свідомому зваженому виборі індивіда та особливостях його особистості.

3. Політичне та історичне пояснення

Передумовами радикалізації населення і утворення правих рухів в Європі періоду 1920-1940-х років з точки зору політичного і історичного пояснення є 4 факти, як стверджує Гаттвет. Фашистські рухи набули популярності у Італії та Німеччині в період 1920-1940 х років. Як описує автор вони міцно закріпились у національних державах, які були принижені і ослаблені поразкою у війні. Програш у війні тягне за собою економічну кризу, передачу техніки і озброєння тим, хто виграв, скорочення виробництва усіх видів товарів і благ внаслідок воєнних дій і численних людських втрат і врешті занепад нації. Другим чинником стало те, що націоналізм і фашизм став популярним в країнах, які пережили швидку трансформацію своїх соціальних структур або піднесення нових соціальних класів. Також, загроза комунізму сприяла активізації фашистських рухів у міжвоєнній Європі. Третім фактором, про який пише Гаттвет було слабке становище ліберальних

партій в державній політиці. Тобто однією з умов приходу до влади радикальних націоналістичних диктаторів таких як Гітлер і Муссоліні була слабкість політичної еліти і її неспроможність вивести країну з кризи. Проте, як стверджує автор фашизм не закріпився у демократичних і автократичних суспільствах, таких як Великобританія, Польща, Угорщина та Іспанія. “Швидше за все, фашизм розвивався найбільш впевнено в півдорозах Європи — в тих країнах, які нещодавно пережили швидку демократизуючу революцію, але ще не встигли інтегрувати населення в демократичний процес. Усе це підходить мало місце у Німеччині, Італії та Австро-Угорщині.”[3, с.244] Тобто, як стверджує Гагтвет фашизм мав популярність у тих країнах, які переходили на демократичний тип правління, однак не встигали втягнути населення в “демократичний процес”. Четвертим і фінальним фактором були економічні кризи. Найбільший і найстрімкіший розвиток радикальних правих партій і рухів припав якраз на періоди економічного занепаду, коли зростало безробіття, а відносини між основними соціальними класами були нестабільними.

2.2 Процес радикалізації

Тепер варто охарактеризувати процес радикалізації. Єврокомісія означає радикалізацію у такий спосіб: “Радикалізацію можна зрозуміти поетапним і складним процесом, в якому людина або група охоплює радикальну ідеологію чи переконання, приймає, використовує або потурає насильству, в тому числі терористичним актам у значенні Директиви про боротьбу з тероризмом, щоб досягти конкретного політичного або ідеологічного призначення.”[2]

Тобто радикалізація це складний і поетапний процес в ході якого індивід або група людей схиляються до насильства, а часом і тероризму задля досягнення певних політичних, або ідеологічних цілей.

Радикалізація трактується, як груповий (колективний) процес.

“Люди не радикалізуються самотійно, а як частина групи та через соціально побудовану "реальність" своєї групи... радикалізація — це міжгруповий процес, в якому ідентифікація взаємодіє з характеристиками суспільно-політичного контексту для формування та формування траєкторій змін людей та груп.”[4]

2.2.1 Модель Фатхалі М. Могаддама

Перш ніж перейти до радикалізації варто розглянути два взаємопов'язані процеси, що лежать в її основі - політизацію та поляризацію.

Процес політизації передбачає боротьбу колективу за владу, як реакцію на ситуації, які не влаштовують колектив. Ці ситуації автори називають “shared grievances”, тобто “спільні скарги”. Ця боротьба є усвідомленою і колектив має певну мету і цілі в політичному плані, яких він намагається досягти. Винним у цих спільних скаргах зазвичай є зовнішній ворог і колектив висуває йому вимоги про компенсацію. Колектив чи група намагається спрямувати свою діяльність назовні — на громадськість та владу, щоб здобути краще охоплення та більшу підтримку. З ходом розростання групи конфлікт загострюється і залучає до себе все більше індивідів. Сторонні особи стають перед вибором — прийняти бік колективу чи стати в опозицію до нього. “Політизація колективної ідентичності та основна боротьба за владу розгортаються як послідовність політизуючих подій, які поступово трансформують відносини групи до її соціального середовища.”[4]

Процес поляризації виступає чинником, який підтримує життєдіяльність опозиційних груп. Головна ціль колективних дій опонуючих груп — це ідентифікація себе в опозиції до іншої, тим самим підсилюючи “свою” та “ворогуючу” групу. З’являється чіткий поділ між опонентами, який стверджує, що цілі і ідеологія “ворогуючої” групи несуть пряму загрозу існуванню, діяльності та ідеології колективу. Тобто поляризація груп окреслює межу між ними та надає їм сенсу існування.

Іранський психолог Фатхалі М. Могаддам у своїй праці “Сходи до тероризму: психологічне дослідження (2005)” [13] трактує процес радикалізації як багатопверхову будівлю з сходами. Сходи виступають основним елементом, оскільки з їхньою допомогою індивід може перейти на новий рівень. Індивіди розташовані на різних рівнях цієї будівлі. “Думка і дія на кожному поверсі характеризуються певними психологічними процесами. На нульовому поверсі найважливішими психологічними процесами, що впливають на поведінку, є суб’єктивні тлумачення матеріальних умов, уявлення про справедливість та адекватність ідентичності.”[4]

На базовому (нульовому) рівні критично важливою є ієрархія організації. Якщо член, який щойно прийшов в колектив немає права голосу і до нього ніхто не дослухається, то він або покине колектив, або залишиться в ньому, проте без особливого інтересу. Піднявшись на другий поверх будівлі-організації, індивід твердо вірить, що головна причина проблем — це зовнішній ворог. На цьому рівні індивід промальовує чітку межу між “своїми” та “чужими”. Ті, комусь вдалось піднятися на третій рівень стають суспільними девіантами, вони приймають радикальний активізм, як прийнятну міру у протистоянні ворогу і піддаються твердженню, що “мета виправдовує засоби”. Індивіди, які досягли четвертого рівня мислять більш категорично. Свою групу вони вважають “добром”, а опонуючу “злом”, вони

приймають більш жорстокі методи ведення боротьби, не виключаючи насильства. П'ятий рівень є фінальним і ті, хто його досягнув безпосередньо стають терористами. Чим вище індивід просувається сходами, тим менший рівень його особистої свободи. Індивід на останньому рівні одержимий думкою знищити, вбити опонента, або померти, намагаючись це зробити. Натомість, індивід на першому чи нульовому поверсі навіть не замислюється про збройне протистояння.

2.2.2 Модель Бертяна Доосьє

Нідерландський психолог та політичний науковець — Бертян Доосьє у своїй роботі “Terrorism, radicalization and de-radicalization(Тероризм, радикалізація та дерадикалізація)” описує процес радикалізації в дещо інший спосіб, що відрізняється від принципу “сходів тероризму”, описаного Могаддамом.

На його думку, радикали та крайні радикали(терористи) не є ментально хворими. Їхні дії та погляди зумовлені тим, що вони пройшли три фази радикалізації. Доосьє стверджує, що ці три фази можуть трапитись з будь-ким і на це впливають наступні фактори: на мікрорівні впливають індивідуальні(особисті) фактори, на мезорівні впливають групові чи колективні і на макрорівні впливають суспільні фактори.

Перша фаза має назву “фаза чутливості”(phase of sensitivity). У індивіда, який знаходиться на цій стадії присутнє відчуття незначущості. Це один з факторів мікрорівня, який зумовлений особистими життєвими негараздами, або браком визнання. “Почуття незначущості можуть бути спричинені втратою статусу, сильним почуттям приниження чи поганими перспективами кар'єри (особиста невдача, злочинна діяльність та

зловживання наркотиками).”[5, с.81] Ще одним фактором, який спонукає індивіда до радикалізації є почуття особистої невизначеності. В момент невизначеності індивід починає пошуки себе та свого призначення, прагне зрозуміти ким він є. Радикальні структури приваблюють таких людей, оскільки дають чітке розуміння світу, поділ на “добро та зло” та вказують на твоє місце в цій системі. “Радикальні групи особливо здатні зробити це, оскільки мають чіткий профіль, пропонують міцну структуру та чорно-білий світогляд. Таким чином, ортодоксальні групи, такі як групи Джихаду, з добре розвиненими правилами поведінки, можуть бути привабливими для людей, які відчувають особисту невизначеність.”[5, с.81]

Фактором, що залучає індивідів до процесу радикалізації на мезорівні є “умовна братня депривація”. Оскільки індивід ототожнює себе з групою в якій він проживає та перебуває (сім’я, робочий колектив, друзі), то часто відчуває несправедливість, що до цієї групи ставляться гірше в порівнянні з іншими. Автор наводить приклад, коли мігранти відчувають депривацію по відношенню до себе, оскільки не мають змоги знайти хороше місце працевлаштування, комфортне житло та освіту. Водночас, автор стверджує, що ця депривація буває двосторонньою і представники правих суспільно-політичних рухів можуть відчувати депривацію по відношенню до місцевого населення, якщо до нього ставляться гірше ніж до мігрантів. Ще одним фактором мезорівня є потреба людини створювати соціальні зв’язки. Індивід піддається впливу свого оточення(сім’ї, друзів, і т.д.). “Екстремістські групи забезпечують індивідів сильним почуттям групової приналежності, що є основною потребою людини, і чіткий образ злої позагрупи, створюючи сильну міжгрупову динаміку .”[5, с.81] На макрорівні радикалізацію породжує глобалізація. Організації, групи та індивіди, котрі бояться політичного, економічного та культурного злиття з іншими країнами

вдаються до радикальних та екстремістських дій, щоб відстояти свою націю. Автор згадує зокрема радикальних мусульман, для яких економічне та політичне панування Заходу є неприйнятним.

На другій фазі — “членство в групі ” — індивід приєднується до радикальної групи. Його членство в групі є критично важливим фактором, який на мезорівні впливає на процес його радикалізації. Індивід підтримує групу, а група підтримує індивіда. “На мікрорівні людина починає бути граничним членом і мотивована виявляти вірність групі.”[5, с.81] Індивід слідує нормам і цінностям групи. На мезорівні під час другої фази значно міцнішає зв’язок між людиною та групою. Часто група спонукає відректись від своїх минулих соціальних зв’язків, щоб стати частиною організації. Груповий зв’язок також сильнішає за наявності ритуалів та обрядів.

Фінальна третя фаза — “фаза дій”. В цій фазі індивід готовий до насильницьких дій. Часто на мікрорівні рушієм до насилля стає смерть близької людини - члена сім’ї, або друга. На мезорівні спонуканням до дій може бути попередня настанова — лист, або відеозапис самому собі. “Ідея полягає в тому, що після того, як люди зробили цей крок, їм стає важче відмовитися”.[5, с.81] Тобто попередній намір забирає у людини свободу вибору і індивід фактично сам змушує себе до дій. На макрорівні важливу роль грають члени “верхівки організації”. Їхні заклики до насилля теж радикалізують індивіда та налаштовують до активних дій.

2.3 Правий радикалізм в Україні

Правий радикалізм існував в Україні, ще в середині минулого століття. ОУН-УПА сміливо можна віднести до право-радикальної групи, оскільки вона, як організація мала всі ознаки такої. З закінченням Другої світової

війни активність правих радикалів в Україні різко впала, а з кінця двадцятого століття (дев'яності роки) знову пішла на зріст. Проте в 1990-х роках учасники цих організацій були суспільними маргіналами, їх не можна було вважати політичною силою чи чіткою організацією. Вони не мали жодного впливу на політичний процес, а скоріше виступали хуліганами. Організації, які в момент зародження правого радикалізму були активними мали націоналістичне спрямування, проє не мали чіткого вектору розвитку. До них можна віднести “Українську національну асамблею — Українську національну самооборону” (УНА - УНСО) та Конгрес українських націоналістів (КУН). “Якщо ж згадати електоральну історію українських правоекстремістських націонал-радикальних партій у власному розумінні цього слова, то ця історія багата виключно поразками.”[6] Про діяльність УНА-УНСО Антон Шеховцов говорить наступним чином: “У самій Україні УНА-УНСО стала помітним медійним явищем завдяки, зокрема, цілеспрямованим провокаціям проти лівих і проросійських сил, а також через свої часті сутички з міліцією. Проте в політичній сфері діяльність УНА була малоуспішною.”[14] Феномен зростання активності правих організацій наприкінці 20 століття, припав на час виходу України з СРСР, який потягнув за собою економічну кризу ті нестабільність в країні. Дана ситуація є добрим прикладом для моделі соціологічного пояснення радикалізації Бернта Гатвета.

Першим, хто пройшов до Верховної Ради України у 1998 році був Олег Тягнибок, член Соціал-національної партії України, яку згодом (в лютому 2004 року) перейменували в ВО “Свобода”. В цьому ж 2004 році Тягнибок став головою партії. Праві радикали не становили значущої політичної сили аж до 2009 року, коли партія “Свобода” пройшла у Тернопільську обласну раду з перемогою у майже 35% голосів. Свободівці зайняли 50 зі 120 місць у

облграді Тернополя, тим самим заявивши про себе, як про серйозну політичну силу.

Проте, на теренах України існує багато право радикальних угруповань, які не ставлять перед собою цілі брати участь в політичному процесі. Ці угруповання намагаються працювати з молоддю - агітують їх до тверезого способу життя, вони проводять пікети та марші, спрямовані проти мігрантів та представників національних меншин, ЛГБТ-спільнот та влади загалом. “Їх діяльність полягає не в участі у виборчому процесі, а в агітаційній роботі, особливо серед молоді, участі у вуличних акціях протесту, а також у протиправній активності, в тому числі пов'язаної з насильством.”[6]

Один з перших насильницьких проявів, який здобув медійну увагу, відбувся ще у 2001 році, коли біженця з Руанди вбили поблизу його помешкання у Вінниці. В 2005 році сформувався неонацистський рух скінхедів, які відділились від футбольних фанатів. Скінхеди — це субкультура, що виникла в Британії у 60 х роках двадцятого століття з молоді робітничого класу. Основна їхня ознака це бриті голови, власне звідти й походить назва. Члени цієї субкультури спершу боролись за права свого класу, однак доволі швидко прийняли нацистську ідеологію. Вони вважають себе захисниками нації, тому дуже радикально ставляться до мігрантів, біженців та представників ЛГБТ-спільноти, оскільки в їхній увазі сім'я повинна бути “традиційною”, тобто складатись з чоловіка та жінки.

За даними В'ячеслава Ліхачова, дослідника правих радикалів в Україні, в період з 2006 до 2012 року кількість постраждалих від насилля на расовому та національному підґрунті зростала. “...в 2006 році в результаті насильства на ґрунті расової та національної ненависті постраждало 14 осіб (2 з них в результаті загинули), в 2007 році — 88 осіб (6 були вбиті), в 2008 році — 84 (4 вбиті), в 2009 — 37 людина, в 2010 — 18 осіб (один загиблий), у 2011 — 46

осіб.”[6] Ліхачов стверджує, що тенденція збільшення кількості постраждалих і надалі зберігатиметься.

Починаючи з 2018 року активність праворадикальних організацій в Україні різко зросла. Агресивні напади та насильницькі погроми стали частим явищем. У січні 2018 року, у Києві, члени організації С14 вчинили напад на демонстрацію антифашистів. Через десять днів у Львові активісти “Азову” напали на мирних протестувальників проти використання тварин у цирках. Восьмого березня ультраправі напали на публічні заходи до дня жінок по всій Україні. Протягом наступного тижня праві радикали напали на лівих та ліберальних активістів. Також відбулися акції спалення машин на номерах іноземної реєстрації. Сімнадцятого березня в Ужгороді пройшов марш ультраправих, на якому вони використовували провокаційну символіку (таку як кельтський хрест, який використовується як один з символів націонал-соціалізму) та віталися “римським салютом”, який використовувався як привітання у нацистській Німеччині. Ще через два дні, дев’ятнадцятого березня радикали зірвали дві акції лібералів у Вінниці та Івано-Франківську. Двадцять шостого березня на лекцію про загрозу ультраправого насилля увірвалися представники Правого сектору. В квітні того ж року на вокзалі Києва відбувся рейд ультраправих на ромів. Через два дні радикали насильницькими методами вигнали ромів з їхнього табору у київському парку, спалюючи їхні речі.[16] У червні 2018 року активісти правих організацій вчинили напад на табір ромів у Львові. В результаті цього нападу загинув 24-річний ром та 4 ромів постраждало.[17]

На даний момент в Україні найбільш масовими є такі організації: рух “Біла Влада Скінхед Спектрум”, філія всесвітньої організації “Кров і Честь”, воєнізована неонацистська секта “Світова Церква Творця Рутенія”. Ознаки правого радикалізму також присутні у діяльності “Молодіжного

національного конгресу”, “Національного корпусу”, організації “С14”[15], творчості гурту “Сокира Перуна”(їхній лідер Арсеній «Білодуб» Клімачов активно підтримує неонацистські ідеї). До політичних правих радикальних партій можна віднести ВО “Свобода”, Конгрес українських націоналістів, “Правий сектор”, рух “Гонор”.

Висновки з розділу II

Причини радикалізації можна розглядати з чотирьох ракурсів: психологічного, соціологічного, політичного та історичного ракурсів. Причини радикалізації завжди потрібно розглядати комплексно, оскільки на цей процес впливають безліч факторів на різних рівнях.

Процес радикалізації можна розглядати за двома моделями – моделлю Могаддама та моделлю Доосьє. Перша модель описує радикалізацію, як “сходи у високому будинку”, де відбувається перехід індивіда від рівня до рівня з радикальним екстремізмом на вершині. Піднімаючись на новий рівень, індивід щоразу більше й більше обмежує свої свободи і організація поглинає його все більше. За цією моделлю вибір радикалізації лежить на індивіді. Різні суспільні, історичні, особисті та інші фактори теж грають роль, однак ключовим тут є те, що радикалізується індивід по своїй волі. Однак, за моделлю Доосьє, радикалізація часто не залежить від індивіда. Практично кожен може стати в більшій чи меншій мірі радикальним під впливом різних чинників на мікро, мезо та макрорівні.

Ситуація з правими радикалами в Україні протягом останніх років почала набувати дедалі стрімкішого розвитку. Ще в кінці ХХ століття ультраправі не несли політичної загрози, а виступали радше дрібними хуліганями. Проте сьогодні існує багато правих організацій, які ведуть

активну діяльність, як насильницького, так і пропагандистського характеру. З 2018 року було здійснено серію нападів на ліберальних активістів, ромів, представників ЛГБТ-спільноти та нац. меншин. Правий радикалізм в Україні стає дедалі більшою загрозою.

Розділ III. Радикалізація та націоналізм. Досвід респондентів

3.1 Методологічна частина

3.1.1 Мета дослідження

Охарактеризувати причини, які призводять до радикалізації індивідів та участі у правих суспільно-політичних рухах в Україні.

3.1.2 Завдання дослідження

- 1) Висунути гіпотези, про можливі причини радикалізації індивідів;
- 2) Провести три глибинні інтерв'ю з членами українських правих радикальних суспільно-політичних рухів та проаналізувати їх
- 3) Проаналізувати 5 медійних інтерв'ю з членами правих організацій, які діють в Україні
- 4) На підставі аналізу глибинних інтерв'ю спростувати або підтвердити висунуті гіпотези.

3.1.3 Об'єкт дослідження

- за критерієм носія проблеми: члени українських правих суспільно-політичних рухів
- за критерієм загальної проблеми: процес радикалізації учасників суспільно-політичних рухів в Україні

3.1.4 Предмет дослідження

Причини радикалізації учасників суспільно-політичних рухів в Україні.

3.1.5 Дослідницьке питання: Якими є причини, які призводять до

радикалізації індивідів та участі у правих суспільно-політичних рухах?

3.1.6 Гіпотези:

1. Суспільно-політичні організації та рухи правого політичного крила ідентифікують себе, як націоналістів та борців за незалежну Україну, а основним завданням своїх організацій ставлять громадську діяльність.
2. Діяльність правих суспільно-політичних рухів часто спрямована на дітей, щоб з дитинства впливати на їхній, ще не сформований світогляд.
3. Основними причинами радикалізації індивідів, які спонукають їх до участі в правих організаціях та рухах на особистому рівні є членство товаришів/членів родини, гостре відчуття несправедливості, відчуття втрати близької людини, внаслідок російсько-української війни.
4. Основними причинами радикалізації індивідів, які спонукають їх до участі в правих організаціях та рухах на груповому рівні є економічна криза, війна, нестабільність в державі.
5. Праві суспільно-політичні рухи піддають сумніву дії влади та поліції, та намагаються скомпрометувати її.

3.1.7 Інструментарій: Через те, що тема радикалізації індивідів, які є учасниками суспільно-політичних рухів в Україні та причин цієї радикалізації є доволі новою та малодослідженою, з отриманої методом аналізу публікацій інформації випливають гіпотези, які потребують перевірки, оскільки тема правого радикалізму на території сучасної України є актуальною та “гарячою”. Відтак, на цьому етапі емпіричного дослідження я, як автор цієї роботи зосередився на якісному підході, а саме інтерв’юванні. Виходячи з гіпотез отриманих в ході теоретичного опрацювання обраної теми, першим етапом стало проведення напівструктурованих глибинних

інтерв'ю серед членів правих суспільно-політичних рухів. На цьому етапі дослідження, я зосередився на апробації гіпотез.

3.2 Емпірична частина

Інтерв'ю 1: колишній учасник ГО “Спадщина”, футбольний фанат, доброволець Українсько-Російської війни, віком 24 роки.

Інтерв'ю 2: учасниця ГО “МНК”(Молодіжний Націоналістичний Конгрес), в організації 4 роки, віком 21 рік.

Інтерв'ю 3: колишній учасник “Національного корпусу” та “Азову”, доброволець російсько-української війни, віком 29 років.

Медійне інтерв'ю 1: Євген Карась – громадський діяч, засновник та лідер організації С14, учасник російсько-української війни.

Медійне інтерв'ю 2: Тарас Бобанич (покійник) – командир 2-го окремого батальйону ДУК «Правий сектор», учасник російсько-української війни, загинув в бою 8 квітня 2022 року.

Медійне інтерв'ю 3: Сергій Філімонов – лідер організації “Гонор”, колишній член “Національного корпусу”.

Медійне інтерв'ю 4: Андрій Білецький – полковник Національної Гвардії України, колишній народний депутат, лідер політичної партії “Національний корпус”, засновник та перший командир полку «Азов».

Медійне інтерв'ю 5: Костянтин Немічев – учасник російсько-української війни, голова харківського осередку партії “Національний корпус”.

У ході проведення глибинних інтерв'ю я старався обирати членів різних організацій та угруповань, щоб мати змогу більш детально зрозуміти причини участі індивідів в націоналістичних рухах та відмінності між ними.

В силу зовнішніх обставин (початку повномасштабної війни в Україні та неможливості взяти глибинні інтерв'ю у більшій кількості респондентів) мною було прийняте рішення про додатковий аналіз медійних інтерв'ю з членами правих суспільно-політичних рухів та організацій. Також я обрав респондентів різного віку та статі, щоб побачити більш широку картину. Надалі я називатиму праві суспільно-політичні рухи і організації націоналістичними, оскільки саме в такому формулюванні спілкувався з респондентами, задля уникнення конфлікту (правий радикальний суспільно-політичний рух — цей вираз має негативне забарвлення). Перед проведенням інтерв'ю було здійснене припущення, що члени націоналістичних організацій відокремлюють поняття “патріот” та “націоналіст”. Припущення підтвердилось на етапі інтерв'ювання та аналізу медійних інтерв'ю — всі троє респондентів чітко розмежовують ці поняття. Респонденти характеризують націоналізм, як більш активний вид патріотизму, який передбачає соціальну активність, відстоювання політичних поглядів, організацію заходів, тощо. *“Це не одне і те ж саме. Кожен може назватись патріотом країни, вдягнути вишиванку і нічого не робити. Люди не можуть навіть пояснити чого вони патріоти. А от націоналісти це вже глибше поняття — це набагато більш соціально активні люди, які чимось займаються в плані підтримки армії, волонтерством, зібрання, масові заходи, тд”* (Інтерв'ю 1). Важливо також відмітити, що всі респонденти ідентифікують себе в першу чергу як націоналістів, а вже тоді патріотів, вважаючи “патріотизм” більш популістичним поняттям: *“Ну насправді мені слово патріот воно трохи викривлене, популістичне. Мені здається, що з початком війни це слово набуло іншої форми, ніж воно мало до того. Патріот для мене це коли ти крім гімну знаєш елементарні вірші Шевченка, знаєш хто такий Донцов, Міхновський. Щоб називатись патріотом часто*

просто відчувати любов і повагу до того, що ти народився в Україні. Але тут не варто путати з шароварщиною”(Інтерв’ю 2). “Є патріотизм, це коли люблять свою країну, а є націоналізм, це коли люблять і роблять користь для своєї країни.”(Медійне інтерв’ю 5). Головним завданням націоналізму респондентка, учасниця МНК, вважає здобуття УССД — Української Самостійної Соборної Держави. Респонденти також підкреслили, що націоналізм — це ідеологія, яка найкраще підходить для здобуття незалежності України від територіальних сусідів. Щодо політичної позиції, яку повинен займати український націоналіст — думки респондентів розділились: членкиня МНК (інтерв’ю 2) стверджує, що до питання членства в Європейському Союзі треба підходити з обачністю — “...В нас, в організації є доволі багато суперечок щодо теми вступу в Європейський Союз, бо загалом це надзвичайно покращить умови життя, однак є різні дискусійні питання — такі як активна пропаганда ЛГБТ-спільноти, одностатеві шлюби, притоки мігрантів...” (Інтерв’ю 2). Проте респондент, колишній учасник “Нац. корпусу” та “Азову” не вбачає переваг у вступі в Європейський Союз і стверджує, що українські націоналісти повинні настоювати на політичній незалежності : “На мою думку, від Європейського Союзу буде більше шкоди, ніж добра. Україна повинна бути незалежною і не повинна слухати ні Європу, ні Москву. Тим паче, що вступ в ЄС тягне за собою знецінення традиційних сімейних цінностей, змішання націй, притоки біженців, які ховаються в Європі від війни в себе вдома”(Інтерв’ю 3). Щодо діяльності організацій, члени яких стали вибіркою в рамках цієї роботи, то всі організації ведуть активну громадську діяльність, стараються підтримувати правопорядок у своїх населених пунктах та декларують боротьбу в інтересах суспільства (незаконні забудови, корупціонерство, наркоторгівля, тощо). “Ми боролись з наркоманією в місті, з незаконними

наливайками, в одній з яких отруїлися і померло близько близько 54 людей. Це ті соціальні язви, які наша влада не помічає. Люди гинуть через це і молодь помирає через наркотики та все, що довкола нас знаходиться.” (Медійне інтерв’ю 5). Таким чином, гіпотеза №1, що суспільно-політичні організації та рухи правого політичного крила ідентифікують себе, як націоналістів та борців за незалежну Україну підтверджується. Всі респонденти ідентифікують себе як націоналістів і бачать своїм завданням, і основною ціллю свого руху здобути політичну незалежність України. Також усі респонденти говорять про активну громадську діяльність, як на індивідуальному рівні так і на організаційному.

При аналізі наукової літератури мною було висунута гіпотеза, що націоналістичні рухи і організації в Україні стараються поширювати свої ідеї та погляди, не лише на зріле, доросле населення, а й на молодь. Працюючи з молодими людьми, вони стараються вплинути на їхній, ще не сформований світогляд, і поширити власні ідеї та цінності. Ця гіпотеза знайшла своє підтвердження, оскільки двоє з трьох респондентів стверджують, що однією з цілей їхньої організації є виховання молоді на патріотичних та націоналістичних засадах. До прикладу, респондент, колишній член “Спадщини”, розповів, що в організацію він потрапив, будучи у шостому класі. *“В Спадщину я попав, бо прийшли в школу чуваки і вони рекламували її. Ну заходили стандартно старші дядьки до класу, і казали, що в них там всякі табори є, мандрівки — словом, організація. Ну і мені з однокласниками стало цікаво — ну я хотів отак-от спробувати. Там великого акценту на патріотичному вихованні спочатку вони не ставили, а от вже пізніше, коли я був в 9 -10 класі, то там вже вчили якісь засади націоналізму, як правильно любити свою країну”* (Інтерв’ю 1). Респондентка, членкиня МНК, також потрапила в організацію, будучи ще школяркою. Цікавим фактом є те, що в

даній організації пропонують дітям активне проведення часу — участь у різних таборах, вишколах, акціях, теренових іграх. Всі ці активності спрямовані на те, щоб виробити в молодому поколінні дисципліну та плекати націоналістичні цінності. Часто табори та вишколи приурочуються пам'яті воїнів ОУН-УПА, а самі активності схожі до тих, якими вишколювали націоналістів в першій половині двадцятого століття. *“Ну навіть і вчителі можуть і мають бути націоналістами, бо вони поширюють ці думки серед молоді”* (Інтерв'ю 2). Також у всіх медійних інтерв'ю голови осередків різних організацій зазначали, що регулярно проводяться табори та вишколи, на яких молодому поколінню прививається любов до України на засадах націоналізму. До прикладу “Правий сектор” має окрему організацію “Права молодь”, яка працює з молоддю до 18-ти років. Учасники націоналістичних організацій вважають, що варто працювати з дітьми та молоддю, оскільки це підростаюче покоління і його потрібно “правильно” виховувати. В кінці кожного інтерв'ю, я запитував респондентів, якщо б у них були діти — чи хотіли б вони, щоб ті були учасниками націоналістичних рухів. *“Якщо б дитина сама хотіла, то я б її не відмовляв. Радив би їй, щось підказував. Але якщо вона сама того хоче”* (Інтерв'ю 1). *“Безперечно так. Я хочу, щоб моя дитина виросла з правильними поглядами на життя, а не тими, які їй намагаються привити штучно. Тому я б з самого дитинства привів дитину у організацію і слідував би за тим, щоб вона росла свідомою людиною”* (Інтерв'ю 2).

Підсумовуючи, можна сказати, що націоналістичні організації в Україні активно працюють з молоддю, щоб з дитинства впливати на їхній світогляд та формувати націоналістичні ідеї та цінності. Таким чином, гіпотеза №2 теж підтвердилась.

Головним питанням цієї роботи є внаслідок яких причин відбувається радикалізація індивіда на особистому і груповому рівнях. Причини на особистому рівні доволі важко узагальнювати, оскільки в багатьох людей вони різні, однак все ж я висунув гіпотезу, яка, включає найпоширеніші з них, на мою думку. Отож, перед інтерв'ювання я припустив, що найбільш поширеними є такі причини, як членство товаришів/членів родини, гостре відчуття несправедливості, відчуття втрати близької людини, внаслідок російсько-української війни. Респондент, колишній член Спадщини, розказав, що ще з дитинства потрапив в організацію, однак вирішальною подією, яка закріпила його самоідентифікацію як індивіда, була втрата близького друга, з яким вони разом служили добровольцями на Сході. *“В 2014му році, відбулась теж ситуація, яка дуже на мене вплинула. Мені на той час було 17 років і ми були з товаришем на сході, на війні. І власне мій друг, якому тоді було 19 загинув. І от мені якось після того так обідно стало, що він загинув, що я собі сказав, що я цю країну, в якій він жив і яку він любив, я захищатиму до останнього”*(Інтерв'ю 1). Респондент 3, потрапив в ультра-праве середовище через свого рідного брата, з яким ходив на футбол. *“Брат був в ультрасах до того, як я туди потрапив і я, власне попри нього, мабуть теж в те русло попав і вже звідти ми потрапили до Правого сектору. Тому можна сказати, що вплив брата був, але ніколи нічого не було проти моєї волі. Інші родичі таким не цікавляться”*(Інтерв'ю 3).

Що ж до респондентки, учасниці МНК, то вона родом з Тернополя, де Молодіжний Націоналістичний Конгрес має велику підтримку та популярність. Як стверджує респондентка, це найбільша ГО в Тернополі. Респондентка ще в школі цікавилась спортивним туризмом і її друзі (які вже на той момент були членами МНК) запросили її на збори організації, де вона й прийняла рішення про вступ. З особистих причин радикалізації

націоналістів також можна виділити сімейне виховання в душі патріотизму.

“Нам змалку розказують про Шевченка, Хмельницького, Бандеру, людей світового масштабу. Але я от ніколи не міг зрозуміти, чому наша нація, маючи стільки героїв і крутих людей так себе не поважає. Сильна, красива та розумна нація дає поводитись з собою, як з шматою. Нам потрібно це змінити, бо ми можемо і ми варті. Може звучати як популізм, але правда в простоті і вона в нас перед носом”(Інтерв’ю 3).

Цікавим був досвід Андрія Білецького, який народився у Харкові. Він ріс у російськомовній сім’ї, а його оточення не мало націоналістичних поглядів. В його випадку вирішальну роль зіграла книга Антіна Лотоцького “Історія України”, про що він згадує у своєму відео-інтерв’ю. *“Свого часу батько приніс додому заради сміху книгу Антіна Лотоцького "Історія України". От на ній я і виріс, спершу навіть на малюнках з неї. Спочатку була ця книжка, а далі все понеслось. Мої батьки до 2014 року були лояльними до української, до української держави, але насправді стали українцями аж в 2014 році, як і велика частина людей на сході, коли потрібно було визначатись чітко - хто ти.”* (Медійне інтерв’ю 4). На формування правих політичних поглядів у Євгена Карася (лідера організації С14) вплинув випадок, коли в 2005 році члени молодіжки компартії побили останнього командира УПА, який згодом помер. Як згадує сам Євген йому був незрозумілим комплекс меншовартості українського народу після виходу України з радянського союзу. Євген відчував несправедливість та зверхність російської нації, щодо українців і саме це вплинуло на формування його націоналістичних поглядів.

Зацікавленість історією України вплинула також і на Сергія Філімонова, лідера організації “Гонор”. *“Якщо читати українську літературу і історію, то в нас достатньо прикладів, для того щоб стати націоналістом. Кожен*

мужчина повинен захищати свою землю і сприяти розвитку своєї держави, сім'ї, району, міста.”(Медійне інтерв'ю 3).

Аналіз інтерв'ю показує, що кожен з респондентів пережив певний досвід, який вплинув на формування поглядів та подальше членство у правих організаціях. Також, припущення щодо того, що радикалізації сприяє наявність родичів чи друзів у націоналістичних рухах, підтвердилось. Однак, майже кожен респондент дав унікальну відповідь, тому важко узагальнювати результати. Для того, щоб вивести принаймні 5 найбільш поширених причин радикалізації, потрібно опитати значно більшу кількість респондентів. Тож ця гіпотеза №3 підтвердилась частково і потребує більш поглибленого вивчення.

Оскільки причини, які спонукають індивідів до радикалізації на особистому рівні ми розглянули, пропоную перейти до причин групового рівня. Під причинами на груповому рівні, я маю на увазі, причини, наслідком яких є виникнення націоналістичних організацій та рухів. Як я писав раніше суспільно-політичні рухи та організації мають свою мету, при досягненні якої, вони перестають існувати. Однак дивним є те, що в реаліях України цифра даних рухів та організацій лише зростає. *“Ми обираємо націоналізм, тому що цей напрямок плекає інтереси нації та готовий діяти тут і зараз, коли багато хто сидить непорушно на місці і просто плюється на сучасну владу”*(Інтерв'ю 3) — як зазначає респондент. Ідеологія націоналізму передбачає активні дії, задля якнайшвидшого досягнення незалежності, як політичної, так і економічної. Тому саме він стає спільною точкою дотику людей, які прагнуть рішучих змін. Респонденти зазначають, що така активність радикальних рухів пов'язана з тим, що в Україні вже восьмий рік триває війна. Двоє з трьох респондентів опитаних мною, та усі респонденти, медійні інтерв'ю яких були проаналізовані, брали участь у російсько-українській війні стверджують, що війна є теж однією з причин.

Також респонденти згадали і про економічну нестабільність в Україні, аргументуючи це тим, що держава постійно отримує фінансові трансші від МВФ, ЄБРР і інших організацій і сама не здатна себе забезпечувати. Головною проблемою респонденти бачать тут систему і владу, яка не хоче нічого змінювати. *“Тут радше економічна і соціальна ситуація повпливали на дике розширення суспільства, яке є штучно створеним за рахунок дивної системи оплати праці бюджетників, оскільки заробітні плати бюджетників ніби напряду спонукають людину вдаватись до корупції заради того, аби не померти з голоду”* (Інтерв’ю 2). Також респонденти додали, що однією з причин виникнення радикальних груп є недостатній рівень якості життя в Україні. *“Люди втікають на роботу хто куди, а могли б працювати тут і приносити кошти в українську економіку. В нас немає нормальних робочих умов — от скільки в нас заробляють вчителі, медики? Люди хочуть кращого життя, а держава не може його забезпечити.”* (Інтерв’ю 1).

Активному підйому правих рухів та організацій та збільшенню їхнього числа передував Євромайдан, а за ним і Революція Гідності. Як приклад саме так утворився ДУК “Правий сектор”, про що згадував Тарас Бобанич. *“Так, як я до Правого Сектору довгий час був в українському правому русі, зокрема у місті Львові займався націоналістичною діяльністю. Відповідно в мене було спілкування з аналогічними людьми з інших міст, обласних центрів. Але таким поворотним моментом стало моє особисте знайомство з Андрієм Козубчиком – другом Орестом, плідно поспілкувавшись ми одразу потоваришували і десь от після знайомства з ним почали плідно співпрацювати. Саме друг Орест запросив мене і моє близьке оточення на Майдан, який потім вилився у Революцію Гідності, авангардом якої став Правий Сектор.”* (Медійне інтерв’ю 2). Саме за рахунок буремних подій 2013-2014 років сильно зріс соціальний капітал членів правих організацій,

наслідком чого й стало зростання чисельності людей з правими політичними поглядами.

Окремим пунктом, про який згадували всі респонденти варто виділити поліцейське свавілля. Цікавим спостереженням є те, що респонденти не розділяють поняття “влади” та поліції, а сприймають їх як одне ціле, оскільки поліція діє згідно наказів, які надходять “зверху”. Респонденти наводили приклади справи Стерненка, Антоненка, Гандзюк та інших активістів.

“Поліція сидить на прикормі у влади і гавкає по наказу. Той нам політично не вигідний, ми його заберемо і так далі. Як можна жити в такій країні і спокійно це все ковтати? Ось для цього такі організації, як наша і існують — щоб спільними силами хоч трішки покращити життя людей, щоб дати їм захист, якого їм не може дати поліція” (Інтерв’ю 3). Неспроможність влади діяти різко та корупція теж є актуальними проблемами, з якими борються організації. *“В мене є відчуття справедливості. Вона повинна бути завжди. В нас закон не завжди може гарантувати цю справедливість. В мене є надія, що ми колись побудуємо державу, там будуть працювати суди і вони вершитимуть справедливість.”* (Медійне інтерв’ю 3). *“Якщо поліція не справляється, то ми можемо пояснити доступніше”* (про боротьбу з наркоманією – медійне інтерв’ю 5). Таким чином, внаслідок аналізу інтерв’ю можемо бачити, що Гіпотези №4 та №5 теж підтвердились.

Цікавим спостереженням, яке виникло в ході дослідження стало те, що у представників правих організацій та рухів поступово з’являється “толерантність” чи принаймні зменшується ненависть до секс-меншин (ЛГБТ-спільноти) та нацменшин (зокрема ромів). *“Їх ганяти і про них говорити взагалі не хочеться. Тому, що їм вигідно, щоб їх ганяли, щоб вони заробляли гроші. Якщо ми говоримо не про марші, а про звичайне життя - де в нас є проблеми з геями, лезбіянками, де їх ущемляють? Я проти їхніх*

парадів і демонстрацій. Навіщо вони пропагують свою оцю історію, свої любовні штучки? Це взагалі тема, яку я вважаю, що не варто обговорювати.” (Медійне інтерв’ю 3). Більшість медійних осіб (лідери правих організацій) вважають свою нелюбов до ЛГБТ-спільноти виключно політичним питанням. *“Пред’ява не до ЛГБТ, як секс-меншин, а до цього політичного руху. Для того, щоб реалізовувати свої політичні цілі, не обов’язково бути політичною партією. ЛГБТ має шалений медіа-ресурс, він ключовий, в них є підтримка фінансова, в них є підтримка аби лобіювати власні інтереси в державних органах виконавчої влади.”* (Медійне інтерв’ю 1). Така ж сама ситуація з агресією правих до ромської общини. Як зазначає Євген Карась – вони борються не з ромами, як такими, а з етнічними ОЗУ (об’єднаними злочинними угрупованнями), які регулярно вчиняють грабежі та крадіжки і через бездіяльність поліції, залишаються непокараними. На мою думку, вплив на це могли мати 2 причини. Першою є повільний, але постійний вектор руху України в Європейський Союз. А другою причиною, яку я вважаю більш ймовірною є питання війни з Росією, яка становить надзвичайно велику загрозу. Можливо після перемоги України у війні, праві знову повернуть свій погляд в сторону національних та сексуальних меншин.

Висновки з розділу III

Використовуючи якісний метод, а саме глибинного інтерв’ювання а також аналіз медійних інтерв’ю, вдалось з’ясувати, що підтвердились наступні гіпотези:

Гіпотеза №1: Суспільно-політичні організації та рухи правого політичного крила ідентифікують себе, як націоналістів та борців за незалежну Україну, а основним завданням своїх організацій ставлять громадську діяльність.

Гіпотеза №2: Діяльність правих суспільно-політичних рухів часто спрямована на дітей, щоб з дитинства впливати на їхній, ще не сформований світогляд.

Гіпотеза №4: Основними причинами радикалізації індивідів, які спонукають їх до участі в правих організаціях та рухах на груповому рівні є економічна криза, війна, нестабільність в державі.

Гіпотеза №5: Праві суспільно-політичні рухи піддають сумніву дії влади та поліції, та намагаються скомпрометувати її.

Щодо гіпотези №3, то я вважаю, що вона підтвердилась лише частково, однак цього достатньо, щоб робити висновки про причини радикалізації в межах цієї роботи. Досвід кожного респондента є унікальним, а тому задля формації більш точних та надійних висновків варто опитати значно більшу кількість індивідів. Найпоширенішими причинами радикалізації є членство товаришів/членів родини, гостре відчуття несправедливості, відчуття втрати близької людини, внаслідок російсько-української війни.

Ця гіпотеза потребує глибшого аналізу, однак через велику кількість різних історій є важкою для узагальнення.

З цього дослідження також можна зробити наступні висновки:

1. Одним з головних завдань, які ставлять перед собою українські націоналістичні угруповання є здобуття української політичної і фінансової незалежності.
2. Праві організації активно працюють назовні, задля формування проактивного та проукраїнського іміджу. Одним з ключових завдань у своїй діяльності ставлять громадську діяльність.
3. Члени суспільно-політичних рухів та організацій правого крила чітко розділяють поняття “патріотизму” та “націоналізму”, означуючи другий, як більш діяльний і активний варіант першого.

4. З усіх інтерв'ю можна зробити висновок, що процес радикалізації респондентів почався ще в юному віці, а тому не можна стверджувати, що це до кінця їхній свідомий і особистий вибір.

Висновки

Метою даної роботи є охарактеризувати причини, які призводять до радикалізації індивідів та участі у правих суспільно-політичних рухах. Бернт Гагтвет наводить пояснення причин радикалізації індивідів в перерізі трьох точок пояснень: психологічного, соціологічного та політико-історичного. Згідно з психологічним поясненням процесу радикалізації піддаються індивіди з авторитарним типом особистості. Переважно це люди консерватистських поглядів, які мислять простими термінами і відкидають всю новизну. Соціологічне пояснення причин радикалізації радше наголошує на суспільних мережах, історичних обставинах та інших контекстах, ніж на свідомому зваженому виборі індивіда та особливостях його особистості. Політико-історичний переріз, на прикладі Італії та Німеччині 1920-1940 х років, пояснює, що праві радикальні рухи виникали внаслідок певних історичних подій, слабкого становища лівих політичних сил та неспроможності правлячої влади вивести країну з кризи.

Я поділив ці причини на 2 групи : індивідуальні та групові. До групових причин радикалізації можна віднести економічну кризу, нестабільність в державі та війну. Саме ці 3 фактори найчастіше штовхають індивідів до радикалізації. Ще одним важливим компонентом, з яким борються праві організації є “некомпетентність” владних структур та поліцейське свавілля. Індивіди долучаються до угруповань та рухів правого

крила, щоб боротись з цим. Причини групового рівня доволі добре пояснюються моделлю соціологічного пояснення Гагтвета.

Причини індивідуального рівня логічно можна співставити з моделлю психологічного пояснення Гагтвета, однак лише в теорії. На практиці мого дослідження, я виявив, що модель психологічного пояснення не співпадає з даними, отриманими від респондентів. Гадаю, що це зумовлено історичними, територіальними та політичними обставинами. На індивідуальному рівні ситуація дещо складніша, оскільки важко узагальнювати причини, які є унікальними майже в кожного респондента. Однак в межах цієї роботи я виділив декілька причин, які, на мою думку, є найбільш поширеними серед членів правих радикальних організацій та рухів. Цими факторами є членство товаришів/членів родини, гостре відчуття несправедливості, відчуття втрати близької людини, внаслідок російсько-української війни, а також бажання радикально та рішуче змінювати суспільство довкола себе.

Для того, щоб мати змогу проектувати ці фактори та причини радикалізації на загальну сукупність членів правих організацій в Україні, потрібно опитати значно більшу кількість респондентів.

Використані джерела:

Транскрипт інтерв'ю, проведеного з колишнім учасником ГО “Спадщина”.

Транскрипт інтерв'ю, проведеного з членкинею ГО “МНК”.

Транскрипт інтерв'ю, проведеного з колишнім членом “Національного корпусу” та “Азову”.

Список джерел і наукової літератури

1. Гомза І. Суспільно-політичні рухи : навчальний посібник / Іван Гомза. – Київ: НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ», 2018. – 176 с.
2. Prevention of radicalisation [Електронний ресурс] // European commission of migration – Режим доступу до ресурсу:
https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/crisis-and-terrorism/radicalisation_en.
3. Hagtvet B. Right-Wing Extremism in Europe / Bernt Hagtvet // Journal of Peace Research / Bernt Hagtvet., 1994. – (Vol. 31,). – (No. 3). – С. 241–246.
4. Jacquelin van Stekelenburg. Identity and Participation in Culturally Diverse Societies / Jacquelin van Stekelenburg, Dirk Oegema, Bert Klandermans., 2010.
5. Terrorism, radicalization and de-radicalization / Bertjan Doosje, Fathali M Moghaddam, Arie W Kruglanski та ін.] // Current Opinion in Psychology / Bertjan Doosje, Fathali M Moghaddam, Arie W Kruglanski та ін.], 2016. – (Vol. 11). – С. 79–84.
6. Лихачев В. Правый экстремизм в Украине на подъеме, ч.1 [Електронний ресурс] / Вячеслав Лихачев. – 2012. – Режим доступу до ресурсу:

http://jewseurasia.org/page18/news34105.html?fbclid=IwAR10e0c2OIAhKyRDZMckPPNtcRenTVuIqUE_663wYu4RwTWOTjHSJbt_Xzc.

7. Мартиненко О. А. РАСИЗМ ТА КСЕНОФОБИЯ ЯК НОВЕ ФОНОВЕ ЯВИЩЕ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ / О. А. Мартиненко // БОРОТЬБА ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ / О. А. Мартиненко., 2006. – С. 80–83.
8. Бебик В. М. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА РУХИ / В. М. Бебик // Політологія для політика і громадянина: Монографія / В. М. Бебик. – Київ: Київ МАУП, 2003.
9. Гіденс Е. Соціологія / Ентоні Гіденс. – Київ: Основи, 1999. – 726 с.
10. Зубар В. РОЛЬ СУЧАСНИХ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ РУХІВ У РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ / Володимир Зубар // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку / Володимир Зубар. – Львів: Національний університет "Львівська політехніка", 2014. – С. 65–70.
11. Шеховцов А. В. Новый правый радикализм в Европе как предмет исследования в отечественной и зарубежной историографии / А. В. Шеховцов // Науковий вісник «Гілея»: Зб. наук. праць. / А. В. Шеховцов. – Київ, 2007. – С. 299–312.
12. Галкин А. А. Социология неонацизма / А. А. Галкин. – М.: Издательство «Наука», 1971. – 198 с.
13. Moghaddam F. M. The Staircase to Terrorism: A Psychological Exploration. / Fathali Moghaddam., 2005.
14. Шеховцов А. Політична критика / А. Шеховцов, А. Умланд. – Warszawa: Видавництво «Політичної критики» / Товариство імені Станіслава Бжозовського. – 286 с.

15. «С14». Націоналісти-радикали чи неонацисти? [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.radiosvoboda.org/a/29109819.html>.
16. Gorbach D. Entrepreneurs of political violence: the varied interests and strategies of the far-right in Ukraine [Електронний ресурс] / Denys Gorbach. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.opendemocracy.net/en/odr/entrepreneurs-of-political-violence-ukraine-far-right/>.
17. Напад на табір ромів у Львові кваліфікували як умисне вбивство [Електронний ресурс] // BBC News Україна. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-44592247>.
18. Della Porta D. Social Movements: An Introduction. / D. Della Porta, M. Diani. – London, 1999.
19. McAdam D. Recruitment to High-Risk Activism / McAdam // American Journal of Sociology / McAdam., 1986. – С. 79–92.
20. Умланд А. Чому ми так мало знаємо про правий екстремізм в Україні? [Електронний ресурс] / Андреас Умланд // Історична правда. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.istpravda.com.ua/columns/2013/09/3/135657/>.
21. Дутчак О. А. Чинники радикалізації та роль дифузії репертуару протестних рухів у ескалації насильства / О. А. Дутчак // ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. / О. А. Дутчак. – Київ, 2015. – С. 44–52.
22. Sztompka P. SOCIOLOGIA ANALIZA SPOŁECZEŃSTWA / Piotr Sztompka. – Moskva: Logos. – 664 с.
23. Іванов С. Карась: вулична війна, АТО, роми, Шарій, вбивство Бузини, ЛГБТ, Сократ | АНТИПОДИ [Електронний ресурс] / Сергій Іванов //

- ISLND TV. – 2021. – Режим доступу до ресурсу:
https://www.youtube.com/watch?v=nxHeqjM2c5g&ab_channel=ISLNDTV.
24. Даниленко Ю. Відверте інтерв'ю: Тарас Бобанич, друг “Хаммер”
[Електронний ресурс] / Юрій Даниленко // ЗОЛОЧІВ.НЕТ. – 2021. –
Режим доступу до ресурсу:
https://www.youtube.com/watch?v=UT11AkdxKHM&ab_channel=%D0%97%D0%9E%D0%9B%D0%9E%D0%A7%D0%86%D0%92.%D0%9D%D0%95%D0%A2.
25. Скрипін Р. СЕРГІЙ ФІЛІМОНОВ | 16+ [Електронний ресурс] / Роман
Скрипін // skrypin.ua. – 2018. – Режим доступу до ресурсу:
<https://www.youtube.com/watch?v=grlI6yheTCo>.
26. Скрипін Р. АНДРІЙ БІЛЕЦЬКИЙ | 16+ [Електронний ресурс] / Роман
Скрипін // skrypin.ua. – 2017. – Режим доступу до ресурсу:
https://www.youtube.com/watch?v=h-y9Zb873PM&list=PLNiaxBmKsUov0-teiEPCsaZP2C3RUtaza&index=138&ab_channel=skrypin.ua.
27. Костянтин Немічев: Інтерв'ю з лідером Національного корпусу
[Електронний ресурс] // НОВА - Новини Ветеранів. – 2019. – Режим
доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=w7S3dfKIJo>.

Додаток 1. Гайд інтерв'ю

Гайд для проведення глибинних інтерв'ю з індивідами, учасниками правих радикальних суспільно-політичних рухів

Шановний респонденте. Я представляю соціологічну лабораторію Українського католицького університету. В нашому дослідженні ми намагаємося з'ясувати основні причини приєднання до націоналістичних організацій людей та етапи цього процесу. Ми вдячні Вам за Вашу згоду долучитися до цього наукового проекту.

Ми будемо записувати нашу розмову. Йдеться тільки про аудіозапис, або ж відео, якщо Ви не заперечуєте. Цей запис необхідний для того, щоб ми згодом не опустили щось важливе з нашої розмови.

Аудіо/відео запис розмови буде доступний лише вузькому колу дослідників і ніколи не з'явиться у публічному доступі. Однак ми просимо у Вас права процитувати в нашому звіті прямі цитати з інтерв'ю зі збереженням анонімності (зазвичай імена респондентів зашифровують і реальні імена ніколи не називають).

Тут не буває правильних чи неправильних відповідей, оскільки йдеться про Ваш персональний досвід, а він цінний таким, який він є. Тому просимо Вас бути максимально відвертими у власних відповідях.

1. СДХР

1.Розкажіть, будь ласка, про себе.

а)Скільки Вам років?

б)Яку маєте освіту?

2.Розкажіть про свою сім'ю. З кого вона складається? Чи є у вас діти?

3. Який рівень достатку у вашої родини? Розкажіть про ваш фінансовий стан.
4. Розкажіть про Ваше дитинство.
5. Де (ким) ви працюєте?
6. Пригадайте свій досвід навчання. Яким він був?

II. Патріотизм vs націоналізм

1. Опишіть, що ви вважаєте “патріотизмом” та “націоналізмом”
2. Якими рисами чи якостями повинен володіти справжній патріот своєї держави? А якими націоналіст? Чому саме ними і в чому різниця?
3. Чи повинен патріот/націоналіст бути соціально активним? Якщо так, то чому?
4. Чи вважаєте ви себе патріотом України?
5. А чи є серед ваших друзів та членів родини, люди, яких Ви також вважаєте патріотами?
6. Яку політичну позицію повинен займати український націоналіст?

III. Членство в радикальному СПР

1. Чи вважаєте Ви себе соціально активним громадянином?
2. Членом яких рухів чи організацій Ви є?
3. Чому Ви обрали саме цю організацію?
4. Як ви дізнались про цю організацію?
5. Які особливості має ваша організація?
6. Яка у вас (організації) ціль, чого ви хочете досягнути?
7. Чи веде ваша організація політичне життя? Активно відстоює політичні інтереси її учасників?
8. Які акції чи події ви організовуєте? Вони є закритими (лише для членів) чи публічними?

9. Це локальна організація чи частина світового руху?
10. Якою є ваша роль у цій організації?
11. Чи може стати членом вашої організації будь-хто?
12. Коли ви доєдналися до цього руху? Розкажіть про це детальніше.
13. Чи знали ви когось у цій організації, до вашого вступу?
14. Чи хтось з ваших друзів/рідних є членом даного руху?
15. Це був ваш свідомий вибір чи хтось вплинув на нього?
16. Чого ви, як особистість прагнете досягнути у цій організації?
17. Чому для вас важливо й надалі залишатись у організації?

IV. Причини радикалізації

1. Розкажіть трішки детальніше про політичну діяльність вашої організації.
2. Яким є напрямок вашої організації?
3. Розкажіть чому вам цей напрямок цікавий?
4. Які ви бачите його переваги?
5. А які недоліки?
6. Розкажіть про те, чому ви обрали правий радикалізм (націоналізм)?
7. Як ви гадаєте, чи вплинула економічна чи соціальна ситуація в Україні на ваш вибір?
8. В чому проявляється ваше виявлення правого радикалізму (націоналізму)?
9. Чи були причини на особистому рівні, які впливали на вашу радикалізацію? Які саме?
10. Чи хтось з ваших родичів був членом правих радикальних (націоналістичних) рухів до вас? Розкажіть хто саме? Наскільки ви були /є близькими?

V. Плани, перспективи

1. Чи змінилося Ваше ставлення до життя після вступу до вашої організації?
2. Як Ви бачите своє майбутнє через 3 роки? 5 років? А через 10?
3. А що для Вас означає жити повноцінним життям? Чи можете вважати Ваше життя повноцінним?
4. Ви б хотіли бути у організації і далі?
5. Якщо респондент має дітей: чи ви би хотіли, щоб ваші діти теж брали активну участь у вашій організації у майбутньому?

VI. Завершення інтерв'ю

1. Чи хотіли б Ви ще щось додати до нашої розмови? Можливо, ми не зачепили певні важливі аспекти щодо вашої участі в організації, питань, які вас турбують тощо.

Дякуємо за участь в нашому опитуванні!